

TÜRKİYENİN İKTİSADİ KALKINMASINDA SOSYAL ADALET

ve

DEMOKRATİK DEVLETÇİLİK *

B ü l e n t E c c e v i t

Çalışma Bakanı

Cumhuriyetin ilk döneminde Türkiye'nin başlıca ülküsü, Batılılaşmak, Batılı uluslar topluluğu içinde bağımsızlığını sağlam temellere kavuşturmak, ve toplum olarak her alanda, geçmişin köstekleyici bağlarını koparıp, tabûlarını yıkarak dinamizm kazanmaktı.

Bu yönde ilerleyebilmek için iktisadî kalkınmamızı hızlandırmanın önemi kısa zamanda belirgin hâle geldi. Bu hızı sağlama isteğidir ki, özel sermaye birikmesinden ve özel teşebbüs tecrübe ve ruhunun yetersizliği karşısında, devletçiliğin gelişmesine yol açtı. Gene bu hızı sağlama isteğidir ki, Cumhuriyetin pek erken çağında, Batı dünyasının bile henüz plân fikrini benimsemediği yıllarda, Türkiye'de ilk plânlama denemeleri yapıldı.

Devletçilikten daha önce, Kurtuluş Savaşı yıllarında benimsenen halkçılık ilkesi ise, iktisadî kalkınma çabalarının sosyal adaleti de sağlayıcı bir yönde yürütülmesini gözetiyordu.

İktisadî hayatı ve çalışma hayatını bu yönde düzenleyici kanunlar ve tedbirler daha Kurtuluş Savaşı yıllarında ele alınmağa başlamıştı.

*) *Sosyal Siyaset Konferansları'nın* 1962-1963 ders yılı XV. serisi içinde 25. Ocak, 1963 tarihinde yapılan bu konuşma mevzuun aktüel oluşu sebebiyle konferansının da muvafakati alınarak XIV. Konferans serisi içinde nesredilmiştir.

Cumhuriyetten sonra, 1936 da çıkarılan İş Kanunu, bugün ne kadar yetersiz görünürse görünsün, işçilerin o zamanki iktisadî ve sosyal ortamda, hele o zamanki sayıları ve güçleriyle, en geniş bir toplu sözleşme ve grev yetkisine sahip bulunsa idiler bile, elde etmeleri tasavvur olunabilecek hakların daha fazlasını işçilere sağlıyordu.

Zamanla, işçi haklarını koruyucu ve sosyal güvenliği sağlayıcı başka kanunlar da, İş Kanunu gibi, işçinin zorlamasına ihtiyaç ve fırsat kalmadan çıkarılmıştır. Resmen işçi sayılanlara, uygar uluslar ölçüleriyle de küçümsenemeyecek bir sosyal güvenlik sağlayan işçi sigortaları, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde kurulmaya başlamıştır.

Sendikalaşma da, gene, İkinci Dünya Savaşı ertesinde mümkün kılınmıştır.

1950 - 1960 arası ise, iktisadî Kalkınma meselelerinin, sosyal adalet kaygısına yer verilmeksizin ele alındığı bir dönemdir.

O zamana kadar, işçiye yeni haklar tanınması bakımından işçi isteklerinin önünde giden Devlet, artık, uyanık işçi önderlerinin gerisinde kalmaya başlamıştır. Sendikacılığın gelişmesi türlü yollardan kösteklenmiştir. Toplu sözleşme ve grev hakkı için, 1950 öncesinde işçiler arasında istek ve heyecan uyandırmaya çalışanlar, 1950-1960 arasında bu hakların sözünü bile ettirmek istememişlerdir.

İşçi ücretlerindeki artışlar aldatıcı olmuş, gayri safî millî hasıladaki artışın çok gerisinde kalmıştır. Gelir dağılımındaki farklılık, ücretliler aleyhinde gelişmiş; enflasyon, kalkınmanın yükünü ücretlilere ve genel olarak dar gelirli'lere yüklemiştir.

Bu dönemde devletçilik; fiilen devam etmiş olmakla beraber, bir ilk olarak benimsenmediği için, gereği kadar verimli, iktisadî hayatın düzenlenmesinde gereği kadar yararlı olamamıştır.

**

İkinci Dünya Savaşı ertesi, Cumhuriyetin bir başka ülküsünü ön plâna geçirdi. Bu, çok partili demokrasiyi yerleştirme ülküsü idi. Bu ülküyü benimseyişin ve bu ülküyü gerçekleştirme yolundaki mücadelenin, Türk toplumu üzerinde etkisi, bir süre, başka hemen bütün meseleleri unutturacak ölçüye vardı.

Demokrasiyi çöküntüden kurtarma amacıyla yapılan 27 Mayıs Devrimi ise, Türk siyasal, sosyal ve ekonomik hayatında konumuz bakımından önemli olan şu değişiklik ve gelişmelere yol açtı :

1. 27 Mayıs öncesi dönemde, bütün dikkatleri üzerinde toplayan rejim meselesi çözümlenme yoluna girip te demokrasinin hukukî teminat müesseseleri kurulmaya başlamakla, partilerin, aydınların ve genel olarak yurttaşların ilgi ve dikkatleri, Türkiye için alışılmamış bir ölçüde, sosyal ve ekonomik sorunlara yöneldi.

2. 27 Mayıs 1960 öncesi dönemin sosyal adalet kaygısından uzak ve enflasyonist iktisadî politikası, ve, bu dönemin sonlarına doğru, enflasyonu durdurmak için alınmak zorunda kalınan tedbirler, iktisadî sıkıntıları ve sosyal huzursuzluğu arttırmıştı. Toplum üzerinden rejim mücadelesinin ağırlığı da kalkınca, iktisadî sıkıntılara ve sosyal dengesizliğe karşı toplumun, özellikle ücretlilerin ve dar gelirli olanların duyarlılığı ve tepkisi büyük ölçüde arttı.

3. Dikkatlerin sosyal ve ekonomik sorunlara yönelişi ile, ve gerek iktisadî sıkıntılara gerek sosyal dengesizliğe karşı duyarlılığın ve tepkinin artışı ile aynı zamanda, iktisadî ve sosyal sorunların tartışılması bakımından, gene Türk toplumu için alışılmamış ölçüde serbestlik tanındı.

Bu duyarlılığın ve serbestliğin artışı sonucu olarak iktisadî ve sosyal sorunların çözülmesi için toplumda büyük bir sabırsızlık belirdi .

4. İktisadî kalkınmanın sosyal adalete uygun olarak yürütülmesi ve sosyal güvenliğin geliştirilip yaygınlaştırılması Anayasa hükümlerine bağlandı.

5. İktisadî kalkınmanın plânlı olarak yürütülmesi de Anayasa hükmüne bağlandı ve bunun için gerekli Plânlama Teşkilâtı kuruldu.

6. Yürütme organının yetkilerini, 1950-60 arası dönemin yarattığı kaygılarla oldukça sınırlayan bir Anayasa hazırlandığı gibi, nisbî temsil koalisyonu da kaçınılmaz hale getirdi.

*
**

Herhâlde teslim edilir ki, bu şartlar altında Türkiye'de idarenin karşılaştığı güçlükler oldukça ağırdır. İktisadî bakımdan Batı ölçüleriyle Türkiye kadar geri kalmış bir ülkenin kalkınmasına is-

tenen hızı ve plândan beklenen düzeni vermek, kendi başına bile yeteri kadar çetin bir mesele olduğu halde, üstelik bir de, bu plânlı iktisadî kalkınmayı, sosyal adaletle beraber, demokratik düzen içinde ve koalisyon hükümetleriyle yürütmek; ve plânlı kalkınmayı bu şekilde yürütmeğe ve hızlandırmaya çalışırken halkın artan sabırsızlığını tatmin etmek mecburiyeti vardır.

Bu mecburiyetlerle birlikte bu ödevin altından kalkılabilir mi?

Böyle bir soruya cevap verirken kötümser olmak için, hiç değilse şüpheli olmak için, bütün nedenleri sıralamış olmama rağmen, benim cevabım, saydığım mecburiyetlerle beraber bu ödevin altından kalkınmanın mümkün olduğu; hattâ, saydığım mecburiyetlerin, iyi değerlendirilmek şartı ile, bu ödevin altından kalkmayı kolaylaştırabileceği yolunda olacaktır.

Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu güç duruma bakarak demokrasiyi üstümüzden atılması gerekli bir yük sayanların da; sosyal adalet kaygısını şimdilik bir yana bırakıp, çalışanları ezmek, sömürmek, ve gelir dağılımındaki dengesizliği arttırmak pahasına da olsa sermaye birikimini hızlandırmayı düşünenlerin de haksız oldukları, yanlış oldukları kanısındayım.

Bir kere, iyi değerlendirilmek şartı ile, koalisyon mecburiyetinin, demokratik düzen içinde alınması güç bazı tedbirleri kolaylaştırması mümkündür. Nasıl bazı ileri demokratik toplumlarda, koalisyon, savaş yıllarının çetin meseleleri altından kalkmayı, bunun için gerekli ulusal gücü seferber edebilmeyi kolaylaştırıcı bir hükümet tertibi olarak görülürse, Türkiye'de de bugün iktisadî kalkınmayı plânlı olarak hızlandırmanın gerekli kıldığı fakat demagojik tenkit ve ithamlara yol açabilecek bazı tedbirler alabilmek, ve yakın geçmişin siyasal kırılganlık ve ayrılıklarıyla bölünmüş bir toplumda, ulusal gücü plân amaçları için seferber edebilmek, belki ancak koalisyon hükümetleriyle başarılabilirdi.

Aynı şekilde, demokrasinin de, gene iyi değerlendirilmek şartı ile Türkiye'de bugün, hızlı ve plânlı kalkınmanın güçlüklerini arttırıcı değil, azaltıcı bir etken olduğuna inanıyorum. Türkiye'de halk demokrasiyi öylesine benimsemiştir ki, demokrasiden uzaklaşma yoluna girilirse gene bütün dikkat ve ilgi rejim meseleleri üstünde toplanacak, halkın bütün gücü demokrasiyi koruma savaşında harcanecek; ve halk, demokrasiden bir süre ayrılmak pahasına iktisadî kal-

kınmayı hızlandırmaya heves eden bir iktidarı desteklemeyecek, tersine, köstekleyecektir.

Türkiye, demokrasi yolunda, geri dönebilecek noktayı aşmıştır. Türkiye'de artık ne yapılmak gerekirse, ancak demokrasi içinde yapılabilir. Bir otoriter rejimin elinde ne kadar zorlayıcı kuvvetler olursa olsun, bu kuvvetlerden hiç biri, halkın gönül rızasının sağladığı kuvvetin yerini tutamaz. Halkın, hele Türk halkı kadar onurlu bir halkın gönül rızası ise, ancak demokratik önderlikle elde edilebilir.

Sosyal adalete gelince, bir defa demokrasiyi benimsedikten sonra, sosyal adalet zaten kaçınılmaz hâle gelmiş demektir. Demokrasinin sınıflaşan bir toplum içinde serbest bıraktığı ve harekete getirdiği kuvvetler, mutlaka sosyal adaleti gerçekleştirici yönde işler. Küçük çiftçi olarak, işçi olarak, işletmeci olarak, memur olarak, fertler, demokrasinin kendilerine verdiği oy hakkı ile ve ifade hürriyeti ile sağladıkları gücü başka hiç bir ortamda, hiç bir rejimde hiç bir vasıta ile sağlayamazlar; ve bu fertler, demokrasi ile ellerine geçen o büyük gücü, mutlaka ve tabii olarak, kendileri gibi dar gelirli yutdaşların ulusal gelirden ve gelir artışından paylarını âdil ölçülerle alabilmelerini mümkün kılıcı bir ekonomik ve sosyal düzen kurma yolunda kullanırlar. Bu, bütün demokratik toplumlarda böyle olmuştur, böyle olacaktır.

Onun için, bir defa demokrasiyi benimsedikten sonra, «acaba, iktisadî kalkınmamızı yeterli bir hıza ve düzeye ulaştırıncaya kadar sosyal adaletten fedakârlık etmek gerekmez mi ? » yolunda düşünceler boşunadır.

Kaldı ki, gene iyi değerlendirilmek şartı ile, sosyal adalet te, iktisadî kalkınmanın hızını kesici değil, hızını arttırıcı bir etken olabilir.

Sosyal adalet ve sosyal güvenlik hakkının tanındığı bir demokratik toplumda, fertlerin, hızlı kalkınma seferberliğine gönül rızası ile katılmalarını, destek olmalarını sağlamak çok kolaylaşır; çünkü hem çalışanların huzur ve sağlıkları korunmuş olur, hem de onlar hızlı kalkınmanın toplum yararına olacağı kadar kendi yararlarına da olacağını bilecek durumda bulunurlar.

Burada tek büyük tehlike, sosyal adaletin sağlayacağı âdil gelir dağılımının gelişme hızı için gerekli sermaye birikimini önlemesidir.

Bu tehlikeye karşı, tasarrufu, yerine göre teşvik, yerine göre icbar edici, ve öylelikle sağlanan tasarrufları verimli yatırım alanlarına yöneltici tedbirleri almak gerekir.

İktisadî kalkınmasını veya gelişmesini demokratik düzen içinde hızlandırmak isteyen bir toplum, o tedbirlerin zamanında ve yeterince alınabilmesi için devlete geniş yetkiler tanımak zorundadır.

Bu yetkiler, müdahalecilikten plân yoluyla düzenleyiciliğe, gerektiği zaman vergileri arttırmaktan veya başka ticarî tasarruf usulleri uygulamaktan devlet işletmeciliğine kadar türlü şekiller alabilir. Bunların bazıları veya hepsi olabilir.

Mesele, devlete bu şekillerde tanınacak geniş yetkilerle, devletin, ezici bir kuvvet haline, demokrasiyi yıkabilecek bir monolitik kuvvet hâline gelmesini önlemektir.

Bunun, birbirini tamamlayan iki tedbiri olduğu kanısındayım:

Birincisi, iktisadî hayatta devlet kesiminin, devlet işletmeciliğinin ölçüsü üzerinde dikkatli davranmak; ikincisi, devlet kesiminin kendi içinde, yâni devlet işletmeciliğinde, çalışma hayatına, iktisadî verimlilikle bağdaşabilecek azamî ölçüye kadar, demokrasi kurallarını uygulamak.

İktisadî hayatta devlet kesimini, özel teşebbüse yaşama ve gelişme imkânı bırakmıyacak derecede genişletmek, demokrasiye, (sosyal adaletin de sağlam bir teminatı olan demokrasiye) nefes alma alanı bırakmamak demektir. Çünkü, çalışmak zorunda olan fertlerin devletten başka işveren bulamadıkları veya bulmakta güçlük çektikleri bir toplumda, o fertler, kolaylıkla devletin kölesi durumuna düşebilirler; oy serbestliklerini de ifade hürriyetlerini de yitirebilirler. Bu durumda, sosyal adalete uygun davranıp davranmamak da artık, devletin başında bulunanlarına insaflarına, insanlıklarına kalmış olur.

Öte yandan, özel teşebbüse yaşama ve gelişme imkânı bırakan—hele bu imkânı eşit rekabet şartları içinde bırakan— bir devlet kesiminin genişliğinden, ve genişlemeye devam etmesinden de demokrasi adına kaygı duymak için sebep yoktur. Yeter ki, devlet ke-

siminin kendi içinde çalışma hayatına demokrasi kuralları uygulanсын.

*
**

Bu şartlarla sınırlı bir devletçiliğin demokrasi ile bağdaşamayacağı iddiası ne kadar yersizse, toplumun bütün üretim araçlarını veya üretim araçlarının çok büyük bir kısmını elinde toplamadıkça bir devletin devletçi sayılamıyacağı, sosyal adaleti ve sosyal adaletle beraber hızlı ve plânlı gelişmeyi sağlayamayacağı sanısı da, o kadar yersizdir. Nitekim İsveç, ne zamandır, rejimine «sosyalist» denecek kadar devletçi olduğu halde, ve sosyal adaleti, sosyal güvenliği en ileri ölçülerle gerçekleştirdiği halde, bu ülkede devlet kesimi iktisadî hayatın pek küçük bir bölümünü kapsamakta; üretim araçları, «kapitalist» denen nice ülkelerde olduğundan daha geniş ölçüde özel teşebbüse bırakılmış bulunmaktadır.

Başlı başına devlet teşebbüsünü veya özel teşebbüsü, sosyal adaletin veya demokrasinin teminatı olarak görmeğe imkân yoktur.

Devlet kesiminin ezici gücüne dayanarak demokrasiyi imkânsız kılan solcu diktatörlükler olduğu gibi, özel teşebbüsün gücüne dayanarak tahakküm idaresi kuran ve işçinin sömürülmesine imkân veren sağcı diktatörlükler de görülmüştür, ve vardır.

*
**

Belirtmeğe çalıştığım şartlar ve sınırlar içinde devletçiliğin, demokrasi için bir tehlike olmadığına; öte yandan, hızlı iktisadî kalkınmamızı sosyal adaletle de uygun olarak yürütebilmek için, iktisadî hayatta devlete geniş yetkiler tanımak anlamında devletçiliğin zaruret olduğuna böylece işaret ettikten sonra, Türk devletçiliği üzerinde kısaca durmak isterim.

27 Mayıs Devrimi sonrasında ifade ve tartışma serbestliği içinde, Türkiye'de sosyalizmin açıktan propagandası ve tartışması yapılabilmektedir. Böyle bir tartışma serbestliği, Türk demokrasisi için sıhhat belirtisidir.

Ancak, uzun zaman böyle tartışmaların yurdumuzda serbestçe yapılamaması yüzünden, çoğu aydınlarımız, bizde bu konularla ilgili tercüme cep kitaplarının, broşürlerin yayınlanabildiği eski yılların bilgi ve görgü düzeyinde tartışmaya koyulmuşlardır.

Böyle bir tartışma ortamında, Cumhuriyet Türkiye'sinin devletçiliğine inananlar, sağa da, sola da dert anlatmakta güçlük çekmektedirler. Bizde resmen benimsenmiş devletçiliğe sağdan bakanlar, eğer dar görüşlü iseler, bunu «komünizm» olarak, nisbeten geniş görüşlü iseler «aşırı sosyalizm» olarak görmektedirler; soldan bakanlar ise, insaf derecelerine göre, bu devletçiliği, «kapitalizm» olarak, «19. yüzyıl sömürücülüğü» olarak, hiç değilse, «Atatürk devletçiliğinden tâviz» olarak görmektedirler.

Bence, iki açıdan bakanlar da yanılmaktadırlar. Yanılmalarının başlıca nedeni ise, iki açıdan da bakanların büyük çoğunluğunun, çağımızda, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndanberi, sosyal ve ekonomik konulardaki tatbikat gelişmelerini ve düşünce akımlarını yeterince izlememiş olmalarıdır.

Sağdan bakanlar, bu gelişme ve akımları yeterince izlemiş olsalardı; ekonomik hayata ekonomik veya sosyal amaçlarla bizdeki kadar devlet müdahaleciliğinin kapitalist Birleşik Amerika'da veya kapitalist Batı Almanya'da bile olağan sayılır; hattâ geri kalmış ülkeler için, yerine göre, yetersiz sayılır hâle geldiğini; plânlamanın Fransa gibi, Muhafazakârların iktidarda olduğu İngiltere gibi, hattâ Birleşik Amerika gibi gelişmiş ülkelerde, ya uygulanmaya, ya da gerekli sayılmaya başladığını müşahede etmiş olmaları gerekirdi.

Soldan bakanlar, bu gelişme ve akımları yeterince izlemiş olsalardı, onların da, özellikle İngiltere ve İsveç'in tecrübelerinden sonra Batı dünyasında sosyalizmin katı bir doktrin olmaktan çıktığını; İngiliz Fabian'larının Marksizme ve sosyalist amaçları gerçekleştirmek için sınıf çatışması gerektiği fikrine öteden beri devam eden muhalefetlerinin, bugün, kıt'a Avrupası sosyalistleri arasında da çok geniş ölçüde benimsendiğini; hele kamulaştırmanın ve devlet işletmeciliğinin, devletçilik şöyle dursun, sosyalizm için bile şart sayılamaz hâle geldiğini bilmeleri gerekirdi.

Örneğin, yakın zamana kadar Marksizme en çok bağlı sosyalist partilerden sayılan Avusturya sosyalistleri, 1958 programlarında, küçük ve orta işletmelerin hiçbir hâlde kamulaştırılmıyacağını ilân etmişlerdir. Danimarkalı sosyalistler, devlet teşebbüsleriyle özel teşebbüsün beraber çalışması esasını benimsemişlerdir. Bunların dışında bazı kıt'a Avrupası sosyalist partileri, kamulaştırmadan hiç söz etmez olmuşlardır¹.

[1] «Socialist Doctrine and the Labour Party» - Yazan: Saul Rose — «The Listener» dergisi, Londra, 10 Ocak 1963 Sayfa: 54-55.

Sosyalist İsveç'te ise, daha önce de belirttiğim gibi, kamu kesimi, esasen, birçok kapitalist ülkelerde olduğundan daha dardır.

Batıda, dogmatizmden, doktrinerlikten ve fikir inatçılığından kurtulan pragmatik sosyalistler de, sosyal adalete önem veren liberaller de, bugün birbirlerine o kadar yaklaşmışlardır ki, aralarındaki ayrılık ve tartışma artık bir doktrin veya ideoloji ayrılığı ve tartışması olmaktan çıkmış, daha çok, müdahale ölçüleri ve pratik tedbirler üzerinde ayrılık ve tartışma hâline gelmiştir.

Değerli İngiliz sosyalist düşünürü ve İşçi Partisi Milletvekili *Anthony Crosland*, yeni çıkan «Muhafazakâr Düşman» başlıklı kitabında, fikirler arasındaki bu uzlamadan, ahenkleşmeden, «ideolojinin sonu» olarak söz etmektedir².

Sırası gelmişken şunu da belirtmek isterim: İngiliz sosyalisti *Crosland*, bu son kitabına başlık olarak aldığı «Muhafazakâr Düşman» sözü ile her türlü muhafazakârları, o arada sosyalistlerin de muhafazakârlarını kasetmekte; muhafazakâr, yâni doktrinci sosyalizmi, muhafazakâr partinin muhafazakârlığı kadar sosyalizme «düşman» saymaktadır.

Endüstrileşen dünyada «ideolojilerin sonu» geldiğini, Fakültenizin 1960 yılı Sosyal Siyaset Konferanslarında konuşmuş olan değerli Amerikalı bilginler: *Kerr*, *Dunlop*, *Harbison* ve *Myers* de «Endüstriyelizm ve Endüstriyel İnsan» adlı ortak eserlerinde³ pek açık bir şekilde izah ederek «Endüstriyelizmin mantığının, gitgide hepimizi, ideolojinin artık bir anlam taşımayacağı bir ortak toplum düzenine götürmekte» olduğunu göstermektedirler.

Bugün bizim «muhafazakâr» sosyalistlerimiz, Atatürk devletçiliğini, en az 30 yıl öncenin sosyalizmi hâline getirmek için zorlaya dursunlar, ve buna aykırı davranışı « 19. yüzyıl liberalizmi » diye damgalaya dursunlar, gerçekte, günümüzün birçok Batılı sosyalistleri, kendi sosyalizm anlayışlarını, Atatürk'ün 30 yıl önce ifade ettiği «devletçilik» hâline getirmişlerdir. Nitekim, Atatürk 1935 yılında bu konuda şunları söylüyordu :

[2] «The Conservative Enemy» - Yazan: C.A.R. Crosland — Jonathan Cape, Londra, 1962. Sayfa: 237.

[3] «Industrialism and Industrial Man» - Yazanlar: Clark Kerr, John T. Dunlop, Frederick H. Harbison, Charles Myers — Heinemann, Londra, 1962.

« Türkiye'nin tatbik ettiği devletçilik sistemi 19 ncü asırdan beri sosyalizm nazariyatçılarının ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye'ye hâs bir sistemdir. Devletçiliğin bizce mânası şudur: Fertlerin hususî faaliyetlerini esas tutmak; fakat büyük bir milletin ve geniş bir memleketin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılmadığını gözönünde tutarak memleket iktisadiyatını devletin eline almak»⁴.

Memleket iktisadiyatını, millî ihtiyaçları gözönünde tutarak, « devlet eline alma »nın bütün iktisadî faaliyeti ve bütün üretim araçlarını devletleştirmek demek olduğunu ne Atatürk kabul etmiştir, ne de günümüzün çoğu Batılı sosyalistleri kabul etmektedirler.

Eğer Türkiye'de iktisadî faaliyetin ve üretim araçlarının oldukça büyük bir kısmı devletleştirilmişse, bu, devletçiliğin bir gereği oluşundan değil, «millî ihtiyaç» ların gereği oluşundandır. Nitekim, bu «millî ihtiyaçlar» o kadar ağır basmaktadır ki, devlet işletmelerini özel teşebbüse devretme karar ve sözü ile 1950 de işbaşına gelen iktidar bile, tek bir devlet teşebbüsünü elden çıkarabilmek şöyle dursun, kurulu devlet teşebbüslerine yenilerini de eklemek zorunda kalmıştır.

*
**

Zaruretlere dayanan, belli bir doktrinden değil, pragmatik bir davranış geleneğinden doğan böylesine geniş bir devlet kesiminin var oluşu, bugün Türkiye'yi, karma ekonominin ideal ölçüsüne vardığı bir ülke durumuna getirmiştir.

«Karma ekonominin ideal ölçüsü» diyorum, çünkü bugün Türkiye'nin iktisadî faaliyet alanı, devlet kesimi ile özel kesim arasında hemen hemen eşit iki bölgeye ayrılmıştır. Bu iki bölge arasında da, ayrıca, devlet sermayesiyle özel sermayenin birleştiği karma işletmelerden meydana gelen bir tampon bölge vardır.

Bugün Türkiye'de özel kesim, hiçbir Komünist Devletin tahammül edemeyeceği kadar geniş olduğu gibi; devlet kesimi de, hiçbir kapitalist ülkede görülemeyecek kadar geniştir.

[4] «Türkiye'de Devletçilik» - Yazan: Haldun Derin — Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul 1940. Sayfa: 3.

Devlet kesiminin bu kadar geniş oluşu, Türkiye'nin devletçilik ve demokrasi anlayışı içinde, bazı kuşkulu liberallerimizin iddia ettikleri gibi, özel mülkiyet sınırına tecavüz sayılamaz; çünkü, sınıflar arası mülkiyet sınırlı değildir. Ne kadar çok fabrika veya işletme kurulursa sınıflar arası mülkiyet o kadar çoğalır. Yeter ki, özel teşebbüsün kendi sınıflar mülkünü çoğaltmasına, ne gereksiz tahdit ve baskılarla ne de adaletsiz rekabet şartları ile, devlet tarafından bir sınır çizilmiş olmasın.

Bazı özel müteşebbislerimizin « plânda devlet kesiminin sınırı kesinlikle belirtilmeliydi » yolundaki istekleri de bence yersizdir. Çünkü, bizim devletçilik anlayışımız içinde, devlet kesiminin sınırını, devlet veya plân değil, ancak özel müteşebbislerin kendileri çizebilirler. Özel müteşebbisler, hızla geliştirilmesi bir millî ihtiyaç haline gelen alanlara ve bölgelere yatırım yapmakta ne kadar çekingen davranırlarsa, millî ihtiyaçlar bu çekingenliğin sona ermesini bekleyemeyeceğine göre, o alanlarda ve bölgelerde devlet kesiminin sınırları da o kadar genişler.

Özel teşebbüsün çekingenliği gerçi bazı bakımlardan haklı sayılabilir. Fakat, Plân bu çekingenlik sebeplerinin haklı olanlarını ortadan kaldıracak niteliktedir. Özel teşebbüsün yetersizliğini gidermek içinse, özel teşebbüse değer veren bir devlet tarafından alınabilecek hemen bütün tedbirler, gene bu plânlı dönemde, alınmakta veya alınmak üzere bulunmaktadır.

**

Ancak, uzak ta olsa, bir tehlike ihtimalinin üzerinde durmak gerekir. Bu ihtimal, özel teşebbüsün çekingenliği ve yetersizliği daha uzunca bir süre devam ettiği takdirde devlet kesiminin, bugünkü « ideal karma ekonomi ölçüsü » nü bozacak kadar genişlemesinden doğabilecek tehlikedir.

Böyle bir tehlikeye karşı, devlet işletmelerini özel teşebbüse devretme teklifi zaman zaman ön sürülmekle beraber, geçmiş yıllarda bu tedbirin hem uygulanamayacağı görülmüştür, hem de böyle bir harekete halkçı ve âdil bir devletin hakkı olmamak gerekir. Devlet, elindeki bir teşebbüsü, ancak kendi tesbit edeceği bir iktisadî zaruret yüzünden elinden kaçırmayı düşünebilir. Bu elden çıkarma da, benim kanaatimce, belirli özel sermayedarlara devir de-

ğil, olsa olsa, yaygın hisseli anonim ortaklıklara devir şeklini alabilir. Fakat, bu bile bir sistem olarak benimsenemez; ancak, bir zaruret sonucu, istisnaî bir tedbir olarak uygulanabilir.

Ashında, devletin malı, halkın malıdır. Halkın malını fertlere devretmeye, halkçı ve âdil bir devletin bence hakkı yoktur.

Ancak, devlet kesimi ile, özel kesim arasındaki dengenin devlet kesimi lehine aşırı ölçüde büyümesinden doğabilecek siyasal tehlikeleri önleyici bazı tedbirler vardır. Bu tedbirlerin hepsi, devlet kesimini halka benimsetecek; halka, devlet kesiminin, «devlet» denen halktan ayrı ve halktan üstün bir anonim ve monolitik kuvvet elinde değil, doğrudan doğruya halkın kendi elinde olduğu, halkın kendi öz malı olduğu duygusunu ve kanısını verebilecek bir nitelik taşımalıdır.

Esasen bugün Türkiye'de devletin genel olarak iktisadî hayata, o arada özel kesime müdahalesi tamamen demokratik yollardan olmaktadır. Ayrıca bir de, devlet kesiminin kendi içinde bu belirttiğim nitelikte tedbirler uygulanınca, Türk devletçiliği, tamamiyle demokratik bir devletçilik niteliğini kazanmış, ve devlet kesiminin özel müteşebbislerdeki çekingenlik yüzünden fazla genişlemesi halinde demokrasinin karşılaşılabileceği tehlike asgarî ölçüye indirilmiş olacaktır.

*
**

Bu tedbirlerin başında şunlar sıralanabilse gerektir :

1. Devlet işletmeciliğini aşırı merkeziyetçilikten kurtarmak. Bunun için hem gerekli teşkilât reformunu yapmak, hem de devlet işletmeciliğinin yalnız Bakanlıklar eliyle değil, yer yer, halkın daha yakından kontrol edebildiği belediyeler eliyle de yapılmasını sağlamak.

2. Devlet işletmeciliğinin yanı sıra, yaygın hisseli anonim ortaklıklar ve kooperatifler kurulmasını destekliyerek, halk işletmeciliğini her alanda teşvik etmek.

3. Devletin iştiraki olan işletmelere, mümkün olan hâllerde, dar gelirli yurtdaşların, özellikle çalışanların hissedar olmalarını sağlamak.

4. Devlet karşısında ezilmeyecek kadar hür ve güçlü bir sendikacılığın gelişmesini mümkün kılmak ve teşvik etmek.

5. Devlet işletmelerinin yönetimine ve kârına o işletmelerde çalışanların da katılmalarına imkân vermek.

Her halde müşahede etmiş olacağınız gibi, şimdi Türkiye'de devlet, bütün bu tedbirleri, devletçiliğimizi devlet kesimi dışında olduğu kadar devlet kesimi içinde de demokratik hâle getirecek bu tedbirleri, gerçekleştirme yolundadır.

Devlet işletmeciliğini aşırı merkeziyetçilikten ve aşırı bürokrasiden kurtaracak, bununla beraber, bu işletmeler arasında gerekli koordinasyonu da şimdiye kadar olduğundan çok daha geniş ölçüde sağlayacak bir teşkilât reformu tasarısı Millet Meclisinin görevli encümeninde görüşülmeğe başlanmıştır.

Gerçek anonim ortaklıkları teşvik edecek, bunun için gerekli sermaye piyasasının kurulmasını kolaylaştıracak tedbirler üzerinde çalışılmaktadır.

İşçilerin bazı karma işletmelere tasarruf bonolarıyla katılmaları imkânını sağlamak üzere hazırlık yapılmaktadır.

Devlet karşısında bile ezilmeyecek kadar hür ve güçlü bir sendikacılığın gelişmesini mümkün kılıcı zihniyet değişikliği devlette şimdiden kendini gösterdiği gibi, bunun için gerekli kanun tasarıları da hazırlanmıştır; Millet Meclisinin görevli encümeninde görüşülmesi bitmek üzeredir.

Bu tasarılar, Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu Tasarısı ile yeni Sendikalar Kanunu tasarısıdır.

Nihayet, devlet işletmelerinin yönetimine ve kârına o işletmelerde çalışanların da katılmalarını sağlayıcı hükümler de, iktisadî devlet teşekküllerinin yeniden teşkilâtlandırılması ile ilgili kanun tasarısı içinde, Büyük Millet Meclisine sunulmuş bulunmaktadır.

*
**

Bu tedbirler arasında, devletçiliğimizin demokratikleştirilmesi bakımından, özellikle sonuncu tedbirin, yâni işçileri devlet işletmelerinde yönetime ve kâra iştirâk ettirmenin, büyük rol oynayabileceği kanısındayım

Endüstride yönetime ve kâra katılma sisteminin türlü şekilleri ve ölçüleri vardır. Bu sistemin iktisadî, sosyal veya siyasal yararlığı ve etkinliği, uygulanış şekline ve ölçüsüne göre değişebileceği gibi, uygulandığı ülkeye göre de değişebilir. Bazı ülkelerde bu, toplu sözleşme dışında veya onu tamamlayıcı bir sistem olarak işlemekte, bazılarında da toplu sözleşmenin içinde yer almaktadır⁵. Komünist ülkelerin ancak ikisinde, Yugoslavya ile —daha dar ölçüde olmak üzere— Polonya'da, kapitalist ülkelerinse bir çoğunda uygulanmaktadır.

Bu sistemin başarılı olduğu, daha az başarılı olduğu ve belki başarısız olduğu durumlar vardır. Fakat herhâlde, özel kesim olsun, devlet kesimi olsun, uygulandığı her durumda demokrasi için yeni ve değerli bir teminat unsuru yerine geçmektedir.

Sendikaların çok kuvvetli olduğu toplumlarda, yönetime ve kâra katılmanın önemi, sendikacılık bakımından, işçi hakları bakımından belki küçümsenebilir, hattâ sendikalar tarafından yer yer isteksizlikle karşılanabilir. Ama oralarda da, iyi uygulanırsa, verimi artırıcı ve demokrasiyi destekleyici bir rol oynamaktadır.

Sendikaların çok kuvvetli olduğu Birleşik Amerika'da, örneğin Scanlon Plânını benimseyen, bu Plâna göre yönetime ve kâra katılma sistemini kendi bünyelerine uygulayan bazı özel müesseselerde —ki bunlar çoklukla küçük ve orta işletmelerdir—, verimin ve kârın büyük ölçüde artabildiği, bazı işletmelerin çöküntüden ancak bu sayede kurtulabildiği görülmüştür⁶.

Eğer işletmeler zayıfsa, sendikaların güçlülüğü, o işletmelerde işçiye büyük bir fayda sağlayamaz. Onun için, bu sistem, sendikaların güçlü ama, işletmelerin zayıf olduğu hâllerde, işletmeleri, hem işveren yararına, hem de işçi yararına güçlendirmeye ve sendikalarını isteklerini karşılayabilir hâle getirmeye yaramaktadır.

İşverenin güçlü, sendikaların zayıf olduğu yerlerde ise, bu sistem, işçi menfaatlerinin korunması bakımından, Yugoslavya'da olduğu gibi, büyük bir boşluk doldurmaktadır.

[5] «Consultation and Co-operation Between Employers and Workers at the Level of the Enterprise» - I.L.O. Labour Management Series No. 13 Cenevre 1962.

[6] «The Scanlon Plan» - Frederick G. Lesieur — M.I.T. ve John Wiley and Sons, Inc., New Yqrk, Londra, 1958.

Pazarlık imkânı yoksa veya yeterli değilse, işçi, işyerinin verimini ve kârını arttırmakta bir fayda görmez. Bu durumda işverenin güçlülüğü de işletmeleri iktisaden kuvvetlendirmeye, daha verimli hâle getirmeye yetmeyebilir. Gene Yugoslavya örneğini alırsak, işveren durumundaki devletin gücü ve zor kullanma imkânları, kendi başına, işletmeleri ve ulusal ekonomiyi gereği kadar kuvvetlendirmeye yetmiyordu. Fakat, son yıllarda, işçinin yönetime katılmasının ve verim artışından pay almasının, Yugoslavya'da verim artışını hızlandırmak, devlet işletmelerini daha iktisadî çalışır hâle getirmek bakımından oynadığı rol açıkça görülebilmektedir⁷.

İşçinin işletmelerde yönetime katılmasının demokratik değeri ve etkisi de gene Yugoslavya'da görülebilir.

Yukarıda sözünü ettiğim kitabında, *C.A.R. Crosland*, Yugoslavya'nın Sovyet blokundan ayrılmasında ve rejimin gerek politik, gerek ekonomik bakımdan, başka hiçbir komünist ülkede görülemeyecek kadar liberalleşmesinde, işçiyi yönetime ve verim artışına iştirâk ettirmenin en büyük rolü oynadığını belirtmektedir⁸.

Bunun karşısında bir de, aynı sistemin benzerinin Yugoslavya-dakine yakın genişlikte uygulandığı bir demokratik ve kapitalist ülke olarak Batı Almanya'yı ele alabiliriz. Orada da, işçiler, gerek devlet kesiminde gerek özel kesimde, yönetime katılmaktadırlar. Bu hak kendilerine kanunla tanınmıştır. Hitler zamanında, bazı büyük özel müteşebbislerin malî desteği, Nazilerin kuvvetlenmesinde, totaliter rejimin yerleşmesinde büyük rol oynamıştı. Gene Crosland'ın belirttiğine göre, İkinci Dünya Savaşından sonra Alman işçileri, işletmelerde yönetime katılmaya, başka bazı sebeplerle olduğu kadar, özel teşebbüsün gene bir totaliter akımı desteklemesi ihtimalini önleyecek durumda bulunabilmek bakımından da önem vermişlerdir⁹.

Görülüyor ki, komünist bir ülkede olsun kapitalist bir ülkede olsun, işçilerin işletme yönetimine katılması, rejime demokratik bir eğilim verici veya demokrasiyi koruyucu bir etken olmaktadır.

[7] «Workers' Management in Yugoslavia» - I.L.O. — Cenevre, 1962. Sayfa: 294.

[8] Crosland - Sayfa: 223.

[9] Crosland - Sayfa: 221.

Gerçi siyasal rejim, Yugoslavya'da olduğu gibi, tek parti esasına dayandığı ve birçok siyasal hak ve hürriyetler kısıntılı bulunduğu sürece, sadece işçilerin işletme yönetimine katılmaları ile demokratik bir rejim kurulmuş olmaz. Nitekim, komünist ülkelerin en liberali olmakla beraber, kimse bugün, Yugoslavya'nın Batılı ölçülerle demokratik bir rejime sahip olduğunu öne süremez. Fakat, Yugoslavya'nın sınaî insan münasebetleri alanında benimsediği demokratik düzenle siyasal alanda bağlı kaldığı otoriter rejim arasındaki çelişme ve çatışma şimdiden hissedilir ölçüye varmış, ve devleti, ya sınaî demokrasiden uzaklaşma, ya da siyasal rejimi daha demokratik hâle getirme yolunda bir seçme yapmaya zorlamaya başlamıştır.

Öte yandan, işçilerin yönetime katılmaları, hür bir toplumda sendikacılığın demokratik niteliğini koruyabilmesi bakımından da önemlidir. Toplu sözleşme ve grev hakkının işçiler için sosyal adalet sağlayıcı bir hak olarak etkinliği, sendikaların bir araya gelmelerine, güçlerini birleştirmelerine bağlıdır. Fakat, bu şartın yerine getirilmesi, sendikacılığı aşırı merkezîyetçiliğe götürebilir. Oysa, merkezîyetçilik, her alanda, demokrasi için bir tehlikedir. Demek oluyor ki, sendikaların birleşip merkezîyetçi hâle gelmesi, sosyal adalet bakımından, işçi hakları bakımından, gerekli olmakla beraber, sendikacılık hareketinin demokratik niteliği bakımından tehlikeler taşımaktadır. *H. A. Clegg*'in, çeşitli ülkelerde işçilerin yönetime ve kâra katılmalarını inceleyip karşılaştıran «Sınaî Demokrasiye Yeni Bir Bakış» adlı eserinde de belirttiği gibi, işletme yönetimine katılma sistemi, bu gereklilikle bu tehlikeyi uzaklaştırmaya da yaramaktadır¹⁰. Buna belirli bir örnek olarak gene Batı Almanya gösterilebilir. Batı Almanya'da sendikacılık ideal sayılabilecek ölçüde merkezîyetçi hâle gelmiş olmakla beraber, işçinin ayrı ayrı işletmelerde yönetime katılma yetkisi, bu merkezîyetçiliğin, demokratik sendikacılık bakımından taşıdığı muhtemel tehlikeleri, işçi hiçbir zarar vermeksizin önleyen bir denge unsuru olabilmektedir.

**

İşçinin devlet kesiminde yönetime katılması bakımından Türkiye'nin durumuna gelince, Türkiye'de bu sistemin şu faydaları olduğuna inanıyorum :

[10] «A New Approach to Industrial Democracy» - Yazan: H.A. Clegg — Basil Blackwell, Oxford, 1960. Sayfa: 132.

1. Toplu sözleşme ve grev hakkı yokken, işçi, özel teşebbüs karşısında nisbeten zayıf, müteşebbis devlet karşısında ise —elindeki oy gücü dolayısıyla— nisbeten güçlü idi. Toplu sözleşme ve grev hakkı ise, bu durumu bir ölçüde tersine çevirecektir. İşçi, özel müteşebbis karşısında nisbeten güçlü, ama müteşebbis devlet karşısında nisbeten zayıf duruma geçecektir. Çünkü, sendikalar ne kadar birleşik ve güçlü olursa olsun, müteşebbis olarak devlet, pazarlık masasında, sendikalardan daima daha ağır basabilecektir. İşte, devlet kesiminde işçiyi yönetime iştirâk ettirmek, işçinin ve sendikaların müteşebbis devlet karşısındaki bu zaafını geniş ölçüde gidermeye yarıyacaktır.

2. Kalkınma hızını arttırmada, devlet kesiminin verimli çalışması —hele bizim gibi bu kesimin geniş yer tuttuğu bir ülkede— büyük rol oynar. İşçinin yönetime katılması kârdan ve verim artışından pay alması, eğer iyi işliyen bir sistem olarak düzenlenip uygulanabilirse, devlet kesiminde verimin artmasına, maliyet yükseltici bürokratik aksaklıkların azalmasına, işçinin, daha büyük bir heves ve gayretle hizmet etmesini sağlayacaktır.

3. Daha önce de belirttiğim gibi, bu sistem sayesinde, devlet kesimi kendi içinde, kendi işleyişinde ve insan münasebetlerinde, demokratik bir nitelik kazanabilecek; böylelikle, devlet kesiminin büyümesi yüzünden demokrasinin tehlikeye düşmesi ihtimali büyük ölçüde önlenmiş olacaktır.

4. Bu sistemin demokratik etkileri, yalnız devlet işletmelerindeki insan münasebetlerinde değil, bütün yurdun siyasal hayatında da kendini gösterecektir. Şimdiye kadar, siyasetle doğrudan doğruya ilgilenmeyen pek çok yurttaş için, demokrasi, seçimden seçime söylevler dinleyip oy kullanmaktan, seçimler arasında da, idareye kızdıkça homurdanabilmekten ibaretti. Hayatlarını çalışarak kazanan insanların çoğunluğu, günlerinin büyük kısmını alan çalışma saatlerinde, demokratik mekanizmanın dışında kalıyorlardı. Oysa, bu sistem uygulanmakla, devlet kesiminde çalışanların günlük çalışma şartları da demokratik bir düzen içinde geçecek; öylelikle, demokratik davranış, bu durumdaki yurttaşların günlük yaşayışları içinde gelişebilecektir. Ayrıca yönetime ve kâra katılmakla, verim artışından pay alma imkânına sahip olmakla, işçiler, işletmecilik konuları üzerinde, hattâ toplumun genel iktisadî ve sosyal

sorunları üzerinde daha dikkatli ve daha bilgili bir şekilde eğilmek ihtiyacını da duyacaklardır.

Kısacası, bu sistem, demokrasinin aradığı yurttaş tipini yaratmada belki de en etkili, en yararlı eğitici rolü oynamış olacaktır.

5. İşçiler, artık kendilerini çalıştıkları işletmelerin sahipleri ve yöneticileri arasında görebilecekleri için, devlet kesiminde, işi-şveren münasebetleri bakımından bir sınıf ayrılığı şuuruna düşmekten kurtulabileceklerdir. Bu, hiç şüphesiz, özel kesimdeki işçilerin de ruhiyatını etkileyecektir. Bir yandan serbest toplu pazarlık hakkının, öbür yandan devlet eliyle alınacak başka tedbirlerin sosyal adaleti sağlayıcı etkileriyle de birleşince, bu, Türk toplumuna, hızlı iktisadî kalkınma ve sınıflaşma eylemi içinde sınıf ayrılıkları şuuruna bölünme tehlikesinden kurtulma imkânını vermeğe büyük ölçüde yardım edecektir.

Esasen bu gibi tedbirleri, demokratik yollardan sosyal adalet sağlayıcı bu gibi mekanizmaları harekete getirmenin sonucu olacaktır ki, hür Batı dünyasında, âdil bir sosyal düzenin ve sınıfsız bir toplumun ancak bir sınıf çatışması yoluyla sağlanabileceği yolundaki kötümser doktrinci kanılar yıkılmış veya yıkılmaya yüz tutmuştur.

*

**

Atatürk'ün, hem doktrinci sosyalizmi ve sınıf mücadelesini reddedip hem de «sınıfsız toplum» ülküsünü benimsemesini bir gelişme olarak görenler, Türkiye'de hâlâ vardır. Oysa bugün Batı dünyası, bu konuda da Atatürk'ün görüşüne gelmektedir.

Nitekim, çağımızın ünlü tarih felsefecisi Prof. *Arnold Toynbee*, son kitabı olan «Batı Yarımküresinin Ekonomisi» adlı eserinde bu konuda şöyle demektedir :

«Geçmiş görgülerin ışığında sanırım güvenle söylenebilir ki, her ne zaman ve her nerede orta sınıf toplumun güvenlik sübabının üstüne oturmaya kalkıştırsa, ergeç kendi başına, bir infilâkın kurbanı olmak cezasını getirir. Böyle bir son ise hem korkunçtur, hem de tüm olarak toplumun yararına değildir. Toplum, orta sınıfı ortadan kaldırmaya tahammül edemez, çünkü bu sınıfın görgü ve bilgisi toplum için gereklidir. Bunun yerine se-

çilecek yol, orta sınıfın, endüstri ve tarım alanlarındaki işçi sınıfının kendi hayat standardına yükseltmek için kendiliğinden ona yardım etmesidir. Başarılı olduğu yerde, böyle bir politika, sınıflardan birinin ortadan kaldırılması yoluyla değil, fakat iki sınıfın kaynaşması yoluyla, sınıfsız bir toplum yaratmış olur. Bir başka deyişle, böyle bir politika, hem sosyal adalet hem de iktisadî verimlilik sağlama hedeflerine, toplumu bir sınıf savaşına sürükleyip bu iki hedefi de kaçırarak yerde, barışçı anlaşma yoluyla varmayı mümkün kılar.»¹¹

Konuşmamın başlığında kullandığım «demokratik devletçilik» sözü, bence, demokratik usullerle ve Atatürk'ün gösterdiği barışçı ve pragmatik yoldan, Toynbee'nin de çok iyi belirttiği ülküyü gerçekleştirebilmek için gerekli davranışı ve tedbirleri ifade etmektedir.

Bu anlamda bir «demokratik devletçilik» nasıl olmalıdır, Bunu, «Yön» Dergisinin 2 nci sayısında yayınlanmış bir mektubumda, özet olarak anlatmaya çalışmışım. İzin verirseniz, konuşmamı bitirirken, sonuç olarak, o mektubumdan bir parçayı burada da okumak isterim :

«Devletçilik, yalnız devlet teşebbüsü ve devlet işletmeciliği olarak anlaşılmalıdır; bütün kesimlerdeki iktisadî ve ticarî faaliyetle, hızlı kalkınma gerekliliği ve gerçek toplum ihtiyaçları arasında, sosyal adaleti, halkın refah ve mutluluğunu ön plânda gözeten bir verimli âhenk kurma mekanizması sayılmalıdır.

Böyle bir devletçilik anlayışına göre, önemli olan, devlet işletmeciliğine her türlü özel teşebbüs imkânını köstekleyici ve teşebbüs ruhunu baltalayıcı avantajlar sağlamak değildir; önemli olan, devlet işletmeciliğine teşebbüs ruhunu, özel teşebbüse devlet işletmeciliğinin toplumsal sorumluluğunu kazandırmaktır.

Bu anlamda bir devletçilik, resmî ve özel kesimlerdeki bütün iktisadî ve ticarî faaliyetin topluma en yararlı bir yönde, en verimli bir şekilde ve tam bir âhenk ve güvenlik içinde yürütülmesini sağlayabilir.

[11] «The Economy of the Western Hemisphere» - Yazan: Arnold J. Toynbee — Oxford University Press, Londra, 1962. Sayfa: 23.

Bu anlamda bir devletçilik, devlet işletmeciliğinin bürokrasiden kurtarılmasını ve özel teşebbüse canlılık katabilen bazı psikolojik unsurların ve çalışma ve yönetim metodlarının devlet kesiminde de uygulanmasını gerektirir.

Gene bu anlamda bir devletçilik, devlet kesiminde, çalışan ve çalıştıran ikiliğini ortadan kaldırma, çalışanları işletmelerin sorumluluğuna geniş ölçüde iştirâk ettirerek verim ve kâr artışından hizmet ve emekleriyle oranlı olarak yararlandırma, ve işletmelerin yönetiminde halk denetlemesini etkili kılma amacını gütmelidir.

Öylelikle devletçilik, bir devlet kapitalizmi olmaktan çıkmış, iktisadî ve ticarî hayatı toplum yararına göre plânlayıp yönlendiren, insan onuruna ve mutluluğuna en büyük değeri veren, halkçı ve hürriyetçi bir devlet düzenleyiciliği hâline gelmiş olacaktır. »